

Fórum

Társadalomtudományi Szemle

A tartalomból:

Gaucsik István

A Hangya érdek-
érvényesítési stratégiái

Lanstyák István

A standardizálás
mint nyelvalakítási
tevékenység

Kerányi Éva

Várgede-fürdő

Eduard Nižňanský

Zsidó táborok a (cseh)-
szlovák-magyar határ
menti „senki földjén”

Martina Fiamová

Zsidók deportálása
Szlovákia járásaiban

Miroslav Michela

A holokauszt
komáromi történetéhez

Fedinec Csilla

Hokky Károly élete
és tevékenysége

Bóna László

Adalékok
Besztercebánya
etnikai
változásaihoz

Könyvek

2015

2

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

NEGYEDÉVENKÉNT MEGJELENŐ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

XVII. évfolyam

Főszerkesztő
CSANDA GÁBOR

Főmunkatárs
FAZEKAS JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke
ÖLLÖS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság

Biró A. Zoltán, Csanda Gábor, Fazekas József, Fedinec Csilla, Gyurgyík László,
Hunčík Péter, Lampl Zsuzsanna, Lanstyák István, Lengyel Zsolt, Liszka József,
Mészáros András, Simon Attila, Szarka László, Tóth Károly, Végh László

Tartalom

Tanulmányok

GAUCSÍK ISTVÁN

A szövetkezeti autonómia jegyében. A Hangya érdekvérvényesítési
stratégiái Csehszlovákiában (1919–1923) 3

LANSTYÁK ISTVÁN

A standardizálás mint nyelvvalakítási tevékenység 27

KERÉNYI ÉVA

Megy a gőzös Várgedébe. Fördőélet a 19. századi Gömörben, 5. 57

EDUARD NIŽŇANSKÝ

Zsidók deportálása Szlovákiából 1938 novemberében és zsidó
táborok a (cseh)szlovák–magyar határ menti „senki földjén” 81

MARTINA FIAMOVÁ

„A zsidókérdés megoldása” 1938 novemberében –
zsidók deportálása Szlovákia egyes járásaiban 109

MIROSLAV MICHELA

A holokauszt komáromi történetéhez 121

FEDINEC CSILLA

„...olyan ez a kép, mintha egy összetört tükör volna a magyar társadalom, illetve a magyar lélek”. Hokky Károly (1883–1971) élete és tevékenysége 133

BÓNA LÁSZLÓ

Adalékok Besztercebánya etnikai változásaihoz. Alkalmazkodási stratégiák egy értelmiségi asszimilációs életpálya tükrében 153

Könyvek

Žeňuchová, Katarína: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku (Liszka József) 173

Bárány Erzsébet–Csernicskó István (szerk.): Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність/Az ukrán-magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene (Gazdag Vilmos) 176

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky
– program Kultúra národnostných menšín 2015

FÓRUM TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE

A szerkesztőség címe: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Park u. 4., 931 01 Somorja. E-mail: csanda@foruminst.sk • Kiadja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. IČO: 34 028 587. Felelős kiadó: Tóth Károly igazgató • Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography s.r.o., Érsekújvár • Nyomta: infopoint s.r.o., Dunaszerdahely • Megjelent a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala támogatásával • Példányszám: 600 • Ára: 3 € • 2015. június • Nyilvántartási szám: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.foruminst.sk> • Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

FÓRUM SPOLOČENSKOVOEDNÁ REVUE

Adresa redakcie: Fórum inštitút pre výskum menšín, Parková 4, 931 01 Šamorín. E-mail: csanda@foruminst.sk • Vydavateľ: Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín. IČO: 34 028 587. Zodpovedný: Károly Tóth riaditeľ • Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography s.r.o., Nové Zámky • Tlač: infopoint s.r.o., Dunajská Streda • S finančným príspevkom ÚV SR • Náklad: 600 • Cena: 3 € • jún 2015 • Evidenčné číslo: EV 904/08 • ISSN 1335-4361 • Internet: <http://www.foruminst.sk>

AaTh 1-et, 2-t és 41-et tartalmazva – konkrétan a 85. számú szöveg), de azt is csak úgy lehet megtudni, hogy például az AaTh 440 szerepel-e benne, ha ismét végigolvassuk az egészet, illetve hát addig, amíg meg nem találjuk, miközben azt sem tudhatjuk, hogy nincs-e benne ugyanannak a típusnak még egy vagy kettő további variánsa (szintén van, mégpedig a 137. számú történet). ...és a sort folytathatnám. Különbözik a szerző, fentebb már említett korábbi monográfiájában maga is hiányolja a Czambel-féle szövegek nemzetközi besorolását, ami egyszersmind a nemzetközi kutatás számára is hozzáférhetőbbé tenné ezt az értékes gyűjteményt, de úgy látszik, ennek a munkának az elvégzésére még várni kell. (Žeňuchová 2009, 108. p.)

Ezt a kis szépséghibát leszámítva a kötet szerzője, Katarína Žeňuchová óriási, a filológiai apróságokra is ügyelő, néhány árván maradt feljegyzést gondos detektívmunkával utólag lokalizálni megkísérlő, Czambel Samuhoz méltó, megbízható, a magyar folklórszítka számára sem érdektelen¹² munkát tett le az asztalra.

Liszka József

Bárány Erzsébet–Cserniczkó István (szerk.): Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність/*Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Матеріали міжнародної наукової конференції/Nemzetközi tudományos konferencia előadásai.* Ungvár, V. Pagyak Kiadója, 2014, 360 p.

A közelmúltban látott napvilágot a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán 2012. október 18–19-én *Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene* címmel megrendezett nemzetközi tudományos konferencia 30 előadását tartalmazó kötet, melyet Bárány Erzsébet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola tanára és Cserniczkó István, a főiskola bázisán működő Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóintézet igazgatója szerkesztett. A konferencia jellegéből fakadóan a kötet magyar, ukrán és orosz nyelvű tanulmányokat egyaránt tartalmaz.

Amint azt az előszóból megtudhatjuk, a konferencián hat plenáris előadás hangzott el. A plenáris előadásokat követően pedig 5 szekcióban folyt a munka: „Az első szekció (Szabados Iván professzor úr, a nyelvtudományok doktora elnöklétével) a következő kérdésekkel foglalkozott: a régi ukrán–magyar nyelvi és nyelvjárási kapcsolatok, magyar elemek a XIV–XVII. századi ukrán írott emlékekben, illetve e kapcsolatok kutatástörténete. A második szekció előadásai (Cs. Jónás Erzsébet elnöklétével) a fordítástudomány elméleti és gyakorlati problémáit, a két- és többnyelvűséget fedték le. A harmadik szekció munkája (Lebovics Viktória elnöklétével) a következő témákat érintette: módszertani alapok az ukrán és magyar nyelv külföldiek számára való tanításához, ukrán–magyar és magyar–ukrán lexikográfia, az ukrán nyelv magyarok általi tanulása. A negyedik szekció (T. Károlyi Margit elnöklétével) a nyelvi kapcsolatok, a kétnyelvűség és a nevek más nyelveken való átadásának problematikájával foglalkozott. A konferencia elsősorban a nyelvészeti kérdések megvitatására fókuszált, ugyanakkor a szervezők úgy döntöttek, hogy egy külön szekciót hoznak létre (Olekszander Kordonec elnöklétével) azoknak az előadásoknak, melyek „az ukrán–magyar irodalmi kapcsolatokkal, illetve a két nép folklórában megmutatkozó kölcsönhatásokkal foglalkoznak”. (14. p.)

A kötet törzsanyagát képező tanulmányok sorát a plenáris előadások anyagai nyitják meg.

Nimčuk Vasyľ *Угорці в Києві та на Київщині (кінець IX – початок XII ст.)* címet viselő tanulmányában a 9. századi Kijev kör-

duló környékén masszív nemzetközi együttműködések eredményeként ezt a katalógust aktualizálta, részben átdolgozta. Uther, Hans-Jörg: *The types of international folktales. A classification and bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson.* Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, 2004. Vol. 1: Animal tales, tales of magic, religious tales, and realistic tales, with an introduction. Vol. 2: Tales of stupid ogre, anecdotes and jokes, and formula tales. Vol. 3: Appendices /FF Communications 284–286./ Uther katalógusának típuszámait ATU (= Aarne–Thompson–Uther) rövidítéssel kezdődnek.

12 Egy, Czambel Samu által feljegyzett mese magyar kapcsolódásaihoz lásd: Liszka József: Rozprávka bratov Grimmovcov Žabí kráľ (ATU 440) v internetnickom kontexte. *Slovenský národopis* 63 (2015), 7–24. p. főleg: 16–17. p.

nyéki magyar jelenlét kérdését járja körül, felhívva a figyelmet arra, hogy ezt több írásos forrás is alátámasztja. Ezek közül megemlíti Nesztor a Régi idők története címet viselő neves munkáját, illetve a 11–12. század fordulóján keletkezett Uszpenskij Gyűjteményben fellelhető Borisz és Gleb legendát, mely részletesen beszámol Magyar György Borisz Volodimirovics herceg oldalán folytatott harcairól, és a hercegeért vállalt hősi haláláról is.

Zoltán András *Слов'яно-угорські етимології* (угор. *seb*¹ 'рана' i *застар.*, *регіон. seb*² 'швидкість') című tanulmányában a máig tisztázatlan eredetűként számon tartott magyar *seb*¹ 'seb' és az elavult regionális *seb*² 'gyorsaság' etimológiai vizsgálatai alapján új etimológia elfogadását javasolja. A szerző véleménye szerint e szavak ugyanis szláv kölcsönzésnek tekintendők. Illetve azt is megjegyzi, hogy a szó második jelentése valószínűsíthetően már magyar nyelvben alakulhatott ki.

Kocsis Mihály *Hány XVI. századi ukrán egyházi kézirat van Magyarországon* c. tanulmánya a Magyarországon található 16. századi ukrán egyházi kéziratok számának és nyelvezetének a kérdését igyekszik tisztázni. A szerző az általa vizsgált kéziratok művekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy azok túlnyomó többségét az Országos Széchényi Könyvtár, a nyíregyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára, illetve a debreceni és szegedi tudományegyetemek könyvtárai őrzik. Véleménye szerint az e korból származó kéziratok számának a pontos meghatározását azokkal a dokumentumokkal kell kezdeni, amelyeket az Országos Széchényi Könyvtár Hodinka Antaltól vásárolt, illetve kapott ajándékba, de mindenképpen meg kell vizsgálni az eddig feldolgozatlan rutén és moldvai kéziratok szövegeit is.

A kárpátukrán állatnevekben jelentkező ukrán–magyar interferencia kérdésével foglalkozik Sjus'ko Mychajlo *Українсько-угорська інтерференція в сфері карпатоукраїнського зоонімікону* című tanulmánya. A szerző „előnyelvi tények, valamint írásos bizonyítékok alapján tárja fel a tartós ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok eredményeként a tulajdonnevek szintjén, azon belül pedig az állatnevek osztályában jelentkező hatásokat”. (38. p.) A munka során azokat a magyar nyelvi kölcsönzéseként elterjedt

állatneveket, illetve magyar nyelvi lexémákat vizsgálja, melyek már az ukrán nyelvi talajon járultak hozzá az új állatnevek megjelenéséhez.

Csernicskó István *Мовна політика і мовний ландшафт сучасного Закарпаття в історичному плані (1900-1944 pp.)* című tanulmánya az 1900–1944 közötti időszak kárpátaljai nyelvpolitikáját és a nyelvi tájkép alakulását vizsgálja, felhívva a figyelmet arra, az, hogy Kárpátalja épp melyik államalakulathoz is tartozott (Osztrák–Magyar Monarchia, Csehszlovák Köztársaság, Kárpát-Ukrajna, Magyar Királyság), meghatározta a régióban hagyományosan beszélt nyelvek (ukrán/ruszin, magyar, orosz, román, csehszlovák, német stb.) státuszát, s ezzel együtt körülhatárolta azok használhatóságát is.

A konferencián elhangzott előadásokat a szerkesztők nem sorolták tematikai csoportokba. Ehelyett a tanulmányok a szerzők nevének ábécérendje szerint követik egymást. A továbbiakban e tanulmányok pár mondatos bemutatására teszünk kísérletet.

Antoniv Oleksandra *Модульний курс української мови для іноземців як тип нового підручника* címet viselő írása az ukrán nyelv idegen nyelvként való oktatásához készült tankönyv általános koncepcióit, képzési céljait, illetve az ahhoz kapcsolódó nyelv- és beszédgyakorlatokat mutatja be.

Bárány Erzsébet *Динаміка вивчення українського мовознавства та угорсько-українських мовних контактів в Угорщині* című tanulmánya az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok magyarországi kutatástörténetét mutatja be Dóhovicz Bazil, Csöpey László, Bonkáló Sándor, Balezky Emil, Dezső László, Udvari István, Zoltán András és Kocsis Mihály tudományos munkásságán keresztül.

Beregzászi Anikó *Угорська мова як (друга) іноземна у загальноосвітніх навчальних закладах Закарпаття* írása a kárpátaljai nem magyar nyelvű oktatási intézmények 5–9. osztályaiban második idegen nyelvként tanítható magyar nyelv tanterv jellegzetességeit mutatja be.

Буцько Зиновій az *Іншомовна лексика в надністрянському говорі української мови* című írásában a Dnyeszter melléki ukrán nyelvjárásokban meghonosodott idegen nyelvi elemeket vizsgálja. A szerző felhívja a figyelmet

arra, hogy ezek elsősorban lengyel, német, román, török eredetű szavak.

Gazdag Vilmos *A szovjet éra hatásának tükröződése a kárpátaljai magyar nyelv szókészletében* című írása a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban meghonosodott szovjetizmusokat vizsgálja. A szerző a korábbi véleményekkel egyetértve hangsúlyozza, hogy a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat ért szláv nyelvi hatás kétségtelenül a szovjet érában volt a legerősebb.

Husztli Ilona és Fábián Márta *Az ukrán és angol nyelv tanításának összehasonlító elemzése beregszászi magyar iskolákban végzett kutatások alapján* c. írásukban a címben említett két nyelv oktatása kapcsán kiemelik azt, hogy a „vizsgált tanulók nyelvtudása egyik nyelvből sem kielégítő”, illetve hogy „a szókincs mellett nagyobb figyelmet kell fordítani az alapkészletek fejlesztésére”. (117–118 p.).

Karmacs Zoltán *Vizuális kétnyelvűség: az új nyelvtörvény adta lehetőségek* című tanulmánya azt vizsgálja, hogy miként jelenik meg a magyar nyelv a kárpátaljai magyar települések vizuális nyelvhasználatában (pl. települések névtábláin, az utca- és térnevek feltüntetésében, a közigazgatási intézmények névtábláin és a közigazgatási tájékoztatásokban). A szerző emellett kitér a nemzeti szimbólumok (pl. zászló, címer stb.) megjelenésére is.

Káprály Mihály *Венгерские языковые единицы в речи жителей села Великие Лазы Ужгородського району* című írásában az Ungvári járás magyar településeivel közvetlenül határos Nagyláz településen gyűjtött magyar nyelvi elemeket ábécérendbe szedve, az orosz jelentésük megadásával és használatukat bemutató szókapcsolatokkal illusztrálva tárja az olvasók elé.

A Nyagovai posztilla gyónási szövegeiben fellelhető tárgyias típusú kapcsolatot kifejező összetett mondatok elemzésével, illetve a strukturális és szemantikai osztályozás lehetőségeinek a vizsgálatával foglalkozik Kovalčuk Mychajlo *Складні речення з перехідними типами зв'язку в збірці проповідей „І#âîâêêâ îîó-âîè#”* című tanulmánya.

Kordonec Olekszander *Богдан Лепкий і Угорщина* című tanulmányában Bohdan Lepkij magyarországi tartózkodása alatt az első világháború eseményei hatására született Aranyhárs

(Золота липа) című gyűjtemény főbb motívumainak az elemzése mellett kitér az írónak a magyar és az ukrán nép között betöltött közvetítő szerepére is.

A Magyarországon az utóbbi évek során megjelent kétnyelvű kulturális szótárak elemzése mellett Ladányi Erzsébet *До проекту створення українсько-угорського культурологічного довідника* című tanulmánya révén az olvasók egy ukrán–magyar kulturális szótár létrehozásának a kezdeti fázisába is bepillantást nyerhetnek.

Lebovics Viktória *Проект створення нового учбового матеріалу* címet viselő tanulmányában az alapszintű ukrán nyelvi ismeretekkel már rendelkező tanulók számára készült (és készítendő) modern oktatási anyagok felhasználási lehetőségeit az Ukrajna állami szimbólumai című oktatófilm és a hozzá kapcsolódó feladatok segítségével mutatja be.

Az egyetemi oktatás keretein belül is használt nyelvi játékokat és azok használati lehetőségeit mutatja be Lyavinecz Mariann *Рецепти «боротьби» з нудьгою на заняттях (використання ігрових ситуацій на заняттях української мови як іноземної)* című tanulmánya. A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy az ilyen játékok nagymértékben hozzájárulnak a tananyag megértéséhez és memorizálásához is.

A kárpátaljai magyar lakosság szókölcsonzési indítékait, illetve a szókölcsonzéshez való viszonyát és attitűdjeit vizsgálja Márku Anita *„По Зákárpátszki” kétnyelvűségi jelenségek (lexikai kölcsönzések) a kárpátaljai magyarok körében* című tanulmánya, melyben a szerző kitér a kölcsönzések tipologizálási lehetőségeire és a szófaji vizsgálat jelentőségére is.

Molnár Anita *Az óvodai tannyelvválasztással kapcsolatos szülői motivációk beregszászi óvodákban* című tanulmánya a szülőkkel kitöltetett szociolingvisztikai kérdőívek eredményei alapján elemzi a kisebbségi környezetben élő lakosság óvodai tannyelv választását befolyásoló tényezőket, felhívva a figyelmet arra is, hogy az általa kapott eredmények felhasználhatók a nyelvi tervezés folyamatában is.

А Языки межэтнической коммуникации в закарпатском Солотвине в XX-ом веке: венгерский, русский, украинский című tanulmányában Palágyi Angela a négynyelvű kárpátaljai Aknaszlatina kommunikációs modelljeit

vizsgálja. A szerző kiemeli, hogy a helyi magyar és román nyelvű lakosság az etnikumközi kommunikációban az orosz nyelvet egyfajta regionális *lingua franca*ként használja.

Pilipenko Gleb a *Втораяязычная речь закарпатских венгров: социолингвистической и структурный аспект* címet viselő tanulmányában az orosz és ukrán nyelvnek a kárpátaljai magyar lakosság mindennapi kommunikációjában betöltött szerepét vizsgálja, hangsúlyozva, hogy a szláv nyelvek használati mértéke szorosan összefügg az adott település etnikai összetételével és számos más szociológiai tényezővel is.

Sabadoš Ivan a *Склад мадяризмів та використання їх у сучасній українській закарпатській говірці* című tanulmányában egy olyan kárpátaljai ukrán nyelvjárás lexikai hungarizmusait vizsgálja, amely a magyar nyelvterülettel nem áll közvetlen szomszédságban. A szerző több mint 500 magyar nyelvi kölcsönszó elemzését végezte el, külön figyelmet fordítva az ukrán irodalmi nyelv hatására végbement használati változásokra.

T. Károlyi Margit, P. Lakatos Ilona és Iglai Edit *Szláv (ukrán–ruszin) jövevényszavak társadalmi és területi disztribúciója a hármass határ mentén* címet viselő közös tanulmánya a magyar–ukrán és magyar–román hármass határ két oldalán fekvő kutatópontokon gyűjtött szláv eredetű lexikai elemek területi megoszlását és az életkorral, iskolai végzettséggel összefüggő disztribúcióját vizsgálva rávilágít arra is, hogy az egyes lexémák elterjedtsége összekapcsolódik a nyelv úgynevezett kulturális dimenziójával is.

Tóth Péter *Fodó Sándor, a kárpátaljai magyar nyelvjárások szláv jövevényszavainak kutatója* című tanulmánya a leginkább a politikai tevékenysége révén ismertté vált Fodó Sándor kárpátaljai nyelvész közel két évtizedes szakmai életútját és az e korszakban született nyelvészeti tárgyú munkáit tekinti át.

Hodinka Antal életútját mutatja be Turjanica Jurij *Антоній Годинка – учений євроакадемічного рівня (до 150-річчя з дня народження)* című tanulmánya. A szerző elsősorban Hodinka Antal néprajzkutatói tevékenységét igyekszik kidomborítani, de emellett a történelem- és a nyelvtudomány területén elért eredményeinek a fontosságát is hangsúlyozza.

A *Magyar kölcsönzések a bojkó nyelvjárások lakodalmi szókincsében* címet viselő tanul-

mányában Chibeba Natalija arra a következtetésre jut, hogy az említett nyelvjárás lakodalmi szókincsében körülbelül 3%-ot ér el a különböző nyelvekből (lengyel, magyar, orosz stb.) átvett kölcsönszavak aránya. A szerző külön hangsúlyt fektet az általa adatolt lexikai hungarizmusok jelentéstani változásainak, illetve az új szavak képzésében mutatott produktivitásuknak a vizsgálatára.

A *keleti szláv irodalom magyar tolmácsolói* című tanulmányában Cs. Jónás Erzsébet a tizenkilencedik századtól egészen a napjainkban is alkotó műfordítók fordítói világát (Arany Jánostól Spiró Györgyig), illetve Gogol, Turgenyev, Puskin és Lermontov műveinek a fordítási lehetőségeit mutatja be. Végül pedig Csehov drámáinak a magyar fordításain keresztül szemlélteti a fordítói figyelemirányítás és a perspektíva által kínált lehetőségeket.

Csonka Tetyána az irodalmi szövegek összehasonlító elemzési lehetőségeiben rejlő oktatási-nevelési elvek megvalósíthatóságát vázolja fel a *Реалізація принципу поєднання навчання і виховання під час вивчення української літератури у школах з угорською мовою навчання* címet viselő tanulmányában.

Jastrems'ka Tetjana *A hucul nyelvjárások hungarizmusai* című tanulmánya a pásztorszókincs példáján keresztül mutatja be az említett nyelvjárásban meghonosodott magyar lexikai elemeket. A szerző az általa adatolt szavakhoz készült szócikkekben az etimológiai adatokon túl feltünteteti azok hangtani, alaktani és jelentéstani változatait is, hangsúlyozva, hogy a szavak adaptációját jól mutatja a szóképzésben való aktív részvétel és a származékszók létrejötte is.

A kötet zárásaként a szerzőkkel kapcsolatos információk (munkahely és e-mail cím) két-nyelvű adatbázisát találhatjuk meg.

A fent bemutatott kötetet haszonnal forgathatják a nyelvészettel, néprajzzal, irodalom- és a történelemtudományokkal foglalkozó szakemberek, főiskolai és egyetemi hallgatók, de azok is érdekes és hasznos olvasnivalót találhatnak benne, akik laikusként érdeklődnek az ukrán és a magyar nép közötti kapcsolatokról, valamint az e kapcsolatok nyomán jelentkező nyelvi és kulturális hatások iránt.

Gazdag Vilmos